

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Кафедра психології та соціальної роботи*

**ТИМОШЕНКО Крістіна Ігорівна**

**«РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ  
РЕСУРСАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ»**

Спеціальність 053Психологія

**Виконала:**

студентка групи ПСЗ-41  
Тимошенко Крістіна Ігорівна

**Науковий керівник:**

канд. психол. н., доцент  
Надвинична Тетяна Лонгінівна

**Тернопіль 2026**

## ЗМІСТ

|                                                                                                                          |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                                        | <b>3</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ .....</b>                            | <b>7</b>  |
| 1.1. Критичне мислення як психолого-педагогічний феномен, умови та чинники його розвитку в освітньому процесі. ....      | 7         |
| <b>Висновки до розділу 1.....</b>                                                                                        | <b>11</b> |
| <b>РОЗДІЛ 2 ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ .....</b>                                 | <b>12</b> |
| 2.1. Сутність, класифікація та дидактичні можливості інтерактивних методів навчання .....                                | 12        |
| 2.2. Аналіз ефективності застосування інтерактивних методів навчання в розвитку критичного мислення особистості. ....    | 18        |
| <b>Висновки до розділу 2.....</b>                                                                                        | <b>21</b> |
| <b>РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ .....</b> | <b>22</b> |
| 3.1. Організація, методика та аналіз результатів емпіричного дослідження розвитку критичного мислення особистості .....  | 22        |
| <b>Висновки до розділу 3.....</b>                                                                                        | <b>36</b> |
| <b>ВИСНОВКИ .....</b>                                                                                                    | <b>37</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>                                                                                  | <b>40</b> |
| <b>ДОДАТКИ.....</b>                                                                                                      | <b>47</b> |

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Сучасний розвиток освіти відбувається в умовах інтенсивної трансформації інформаційного середовища, що супроводжується зростанням обсягів даних та ускладненням процесів їх сприйняття й інтерпретації, унаслідок чого формування критичного мислення набуває особливої значущості. Освітній процес за таких умов не обмежується передачею готових знань, оскільки він має забезпечувати розвиток здатності до аналізу, оцінювання та узагальнення інформації, що визначає якість навчальних результатів. Критичне мислення виступає інтегральною характеристикою особистості, яка поєднує аналітичні, рефлексивні та оцінні компоненти і забезпечує усвідомлене прийняття рішень у складних інформаційних ситуаціях. Традиційні підходи до навчання не забезпечують належного рівня сформованості зазначених умінь, оскільки орієнтація на відтворення знань обмежує розвиток самостійного мислення. У зв'язку з цим виникає потреба у впровадженні педагогічних засобів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності. Інтерактивні методи навчання створюють умови для розвитку критичного мислення через залучення до спільного аналізу, обговорення та оцінювання інформації.

Розвиток освітньої системи в межах компетентнісного підходу передбачає формування здатності особистості до самостійного мислення, що забезпечує ефективне опрацювання інформації та прийняття обґрунтованих рішень. Інтерактивні методи навчання сприяють організації навчального процесу як активної взаємодії, у межах якої учасники аналізують різні позиції та формують власні аргументовані висновки. У процесі такої діяльності відбувається розвиток інтелектуальної самостійності, що забезпечує глибше осмислення навчального матеріалу. Діалогічний характер взаємодії сприяє формуванню навичок аргументації та оцінювання інформації, що є складовими критичного мислення. Організація навчання на засадах взаємодії забезпечує включення кожного учасника в процес пізнання.

Використання інтерактивних методів навчання виступає важливим чинником розвитку критичного мислення особистості.

У сучасній освітній практиці простежується суперечність між необхідністю розвитку критичного мислення та недостатнім рівнем методичного забезпечення його формування засобами інтерактивного навчання, що ускладнює досягнення запланованих результатів. Несистемне використання інтерактивних методів не забезпечує стійкого впливу на розвиток мислення, унаслідок чого ефективність навчального процесу знижується. Вирішення цієї проблеми потребує визначення педагогічних умов, за яких інтерактивні методи забезпечують максимальний результат. Важливим завданням виступає обґрунтування їх ефективності на основі емпіричних даних, що дозволяє підтвердити доцільність їх використання. Наукове осмислення зазначених питань сприяє підвищенню якості освітнього процесу. Отже, дослідження розвитку критичного мислення особистості засобами інтерактивних методів навчання має теоретичну і практичну значущість.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку критичного мислення та використання інтерактивних методів навчання розглядається у вітчизняній науковій літературі як багатовимірний психолого-педагогічний феномен, що поєднує когнітивні та діяльнісні аспекти. У працях А. Фурмана [50] обґрунтовується значення методологічно організованого освітнього простору, у якому розвиток мислення відбувається через активну взаємодію суб'єктів навчання. Дослідження А. Гірняка [10] і спільні праці з А. Фурманом [52] розкривають сутність психорозвивальної взаємодії як механізму формування інтелектуальних і рефлексивних здібностей. У роботах Т. Надвиничної [26] доведено ефективність інтерактивних методів у розвитку пізнавальної активності та залученні учнів до активної навчальної діяльності. О. Пометун [36] визначає критичне мислення як систему аналітичних і оцінних умінь, що формуються в процесі цілеспрямованого навчання. Водночас питання практичного впровадження

інтерактивних методів у розвиток критичного мислення потребує подальшого дослідження.

**Мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розвитку критичного мислення особистості засобами інтерактивних методів навчання.

**Об’єкт дослідження** – процес розвитку критичного мислення в освітньому середовищі.

**Предмет дослідження** – інтерактивні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення особистості.

**Завдання дослідження:**

1. Дослідити критичне мислення як психолого-педагогічний феномен, умови та чинники його розвитку в освітньому процесі.
2. Проаналізувати сутність, класифікацію та дидактичні можливості інтерактивних методів навчання.
3. Оцінити ефективність застосування інтерактивних методів навчання у розвитку критичного мислення особистості.
4. Організувати та провести емпіричне дослідження розвитку критичного мислення із використанням психодіагностичних методик.

**Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов’язаних методів, серед яких теоретичні методи аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації наукових підходів, що дозволяють розкрити сутність досліджуваної проблеми. Емпіричне дослідження здійснювалось із використанням психодіагностичних методик, зокрема прогресивних матриць Равена, тесту творчого мислення П. Торренса та тесту критичного мислення Ватсона-Глейзера, що забезпечують комплексне оцінювання інтелектуальних і мисленнєвих характеристик. Вибірка дослідження становила 50 учнів Миколаївського ліцею «Відродження», які були розподілені на експериментальну та контрольну групи по 25 осіб.

**Наукова новизна.** У дослідженні обґрунтовано комплексний підхід до розвитку критичного мислення особистості засобами інтерактивних методів

навчання, який передбачає інтеграцію когнітивних, рефлексивних і комунікативних компонентів освітнього процесу, що забезпечує формування здатності до аргументованого аналізу інформації та прийняття обґрунтованих рішень. Уточнено зміст поняття розвитку критичного мислення в контексті інтерактивного навчання як динамічного процесу формування аналітичних і оцінних умінь. Визначено педагогічні умови ефективного використання інтерактивних методів навчання, серед яких ключову роль відіграють організація навчальної взаємодії, проблемність змісту та стимулювання рефлексивної діяльності. Запропоновано модель розвитку критичного мислення, що враховує особливості інтерактивної взаємодії та спрямована на формування інтелектуальної самостійності. Обґрунтовано доцільність системного використання інтерактивних технологій як засобу активізації мисленнєвої діяльності. Доведено, що їх застосування сприяє підвищенню рівня критичного мислення особистості.

**Практичне значення.** Результати дослідження можуть бути використані у практиці закладів загальної середньої освіти для вдосконалення організації навчального процесу, оскільки вони містять обґрунтовані підходи до застосування інтерактивних методів навчання. Розроблені методичні рекомендації дозволяють оптимізувати процес формування аналітичних і оцінних умінь учнів. Запропоновані підходи сприяють активізації пізнавальної діяльності та розвитку інтелектуальної самостійності. Використання інтерактивних методів забезпечує формування навичок аргументації та критичного осмислення інформації. Отримані результати можуть бути використані для розроблення навчальних програм і методичних матеріалів. Запровадження рекомендацій сприяє підвищенню якості освітнього процесу.

**Структура роботи.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

## **РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ**

### **1.1. Критичне мислення як психолого-педагогічний феномен, умови та чинники його розвитку в освітньому процесі.**

Критичне мислення розглядається як складна форма пізнавальної діяльності, що забезпечує здатність особистості до аналізу інформації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування обґрунтованих висновків. Його зміст охоплює не лише опрацювання інформації, але і її оцінювання за критеріями достовірності, логічної узгодженості та практичної значущості, що визначає рівень усвідомленості мисленнєвих процесів. Важливою складовою виступає здатність до аргументування власної позиції, оскільки вона забезпечує перехід від пасивного сприйняття до активного осмислення [36, с. 90]. Критичне мислення формується в процесі взаємодії з інформацією, коли відбувається її зіставлення, узагальнення та інтерпретація. Його розвиток передбачає поєднання інтелектуальних операцій і рефлексивної діяльності, що забезпечує контроль за власними судженнями. Така характеристика дозволяє розглядати критичне мислення як динамічну систему, що змінюється під впливом освітнього середовища.

Структура критичного мислення включає взаємопов'язані компоненти, які забезпечують цілісність мисленнєвої діяльності та визначають її результативність. До них належать аналітичні операції, що передбачають розчленування інформації на складові частини та встановлення логічних зв'язків між ними, а також оцінні дії, спрямовані на визначення достовірності та значущості отриманих даних. Окрему роль відіграє рефлексія, яка дозволяє усвідомлювати власні мисленнєві дії та коригувати їх відповідно до поставлених завдань [40, с. 42]. Поєднання зазначених компонентів забезпечує формування здатності до самостійного прийняття рішень і аргументованого висловлення позиції. Взаємодія структурних елементів мислення створює умови для глибокого розуміння навчального матеріалу.

Цілісність цієї системи визначає ефективність розвитку критичного мислення в освітньому процесі.

Критичне мислення виконує низку функцій, які визначають його значення у процесі пізнання та навчальної діяльності. Пізнавальна функція забезпечує глибоке розуміння інформації через її аналіз і узагальнення, що дозволяє виявляти суттєві характеристики явищ. Оціночна функція пов'язана з визначенням достовірності та логічності інформації, що сприяє формуванню обґрунтованих висновків. Регулятивна функція забезпечує контроль за мисленнєвими процесами, що дозволяє коригувати діяльність відповідно до поставлених цілей [15, с. 156]. Комунікативна функція проявляється у здатності аргументовано висловлювати власну позицію та враховувати альтернативні точки зору. Взаємодія цих функцій забезпечує ефективність пізнавальної діяльності. Реалізація функціональних можливостей критичного мислення визначає рівень інтелектуальної самостійності особистості.

У шкільному навчанні критичне мислення виконує інтегративну функцію, оскільки воно поєднує різні види інтелектуальної діяльності і забезпечує їх узгоджене функціонування. Формування аналітичних, оцінних і рефлексивних умінь відбувається у взаємозв'язку, причому кожен із компонентів впливає на загальний рівень мисленнєвої діяльності [40, с. 52]. Участь у навчальних дискусіях сприяє розвитку комунікативних умінь, що забезпечують обґрунтування власної позиції. Водночас формується здатність до самоконтролю, яка дозволяє оцінювати власні мисленнєві дії і коригувати їх відповідно до поставлених завдань. Важливим є також розвиток умінь працювати з інформацією різного характеру, що забезпечує її глибоке розуміння. У результаті формується цілісна система мислення, яка визначає ефективність навчальної діяльності.

Розвиток критичного мислення у шкільній освіті безпосередньо пов'язаний із формуванням навчальної автономії, яка передбачає здатність до самостійного планування діяльності та відповідальності за її результати. У

процесі навчання учні оволодівають уміннями визначати цілі, добирати способи їх досягнення та оцінювати отримані результати [15, с. 164]. Така організація діяльності сприяє формуванню відповідального ставлення до навчання і забезпечує розвиток самостійності. Важливим є також формування здатності до самокритики, яка дозволяє об'єктивно оцінювати власні дії. Поєднання автономії та відповідальності визначає рівень зрілості мислення. Розвиток цих характеристик підвищує ефективність навчальної діяльності.

З метою систематизації впливу критичного мислення на різні аспекти шкільної освіти доцільно узагальнити його функціональні прояви (див. табл. 1.1).

*Таблиця 1.1*

**Комплексний вплив критичного мислення на результати шкільної освіти**

| <b>Компонент впливу</b> | <b>Когнітивний результат</b>                               | <b>Поведінковий результат</b>             | <b>Освітній ефект</b>            |
|-------------------------|------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|----------------------------------|
| Аналітичний             | Здатність до структурування інформації, виявлення зв'язків | Використання логічних операцій у навчанні | Поглиблення розуміння матеріалу  |
| Оціночний               | Формування критеріїв оцінювання інформації                 | Критичне ставлення до джерел              | Підвищення якості засвоєння      |
| Рефлексивний            | Усвідомлення власних мисленнєвих процесів                  | Самоконтроль і корекція дій               | Стійкість навчальних результатів |
| Комунікативний          | Формування аргументованих суджень                          | Участь у дискусіях                        | Розвиток культури мислення       |
| Практичний              | Перенесення знань у нові ситуації                          | Прийняття обґрунтованих рішень            | Готовність до застосування знань |

Джерело: сформовано автором на основі [36; 40; 15].

Аналіз даних таблиці 1.1 свідчить, що критичне мислення впливає на всі ключові аспекти навчальної діяльності, причому його роль не обмежується лише когнітивною сферою. Формування аналітичних умінь забезпечує глибоке розуміння інформації, тоді як розвиток оцінювальних умінь сприяє підвищенню її якості. Рефлексивний компонент забезпечує

контроль за мисленнєвими процесами і сприяє їх удосконаленню. Комунікативний аспект визначає ефективність взаємодії у навчанні і сприяє розвитку аргументації. Практичний компонент забезпечує перенесення знань у різні ситуації, що підвищує їх значущість. Взаємодія всіх компонентів формує цілісну систему навчальної діяльності.

Розвиток критичного мислення у шкільній освіті передбачає також формування здатності до роботи з навчальними проблемами, які мають відкритий характер і допускають різні варіанти розв'язання. У таких умовах учні не лише засвоюють інформацію, але й навчаються її аналізувати та інтерпретувати [10, с. 152]. Використання проблемних завдань сприяє активізації мисленнєвої діяльності і формує здатність до самостійного пошуку рішень. Важливим є також розвиток уміння співвідносити отримані знання з практичними ситуаціями. У процесі навчання формується здатність до прийняття обґрунтованих рішень. Результатом виступає підвищення рівня критичного мислення.

З метою систематизації структурних компонентів критичного мислення підлітків доцільно узагальнити їх у вигляді таблиці (див. табл. 1.2).

*Таблиця 1.2*

### **Структурна організація критичного мислення підлітків**

| <b>Компонент</b> | <b>Змістова характеристика</b>                    | <b>Когнітивний прояв</b>     | <b>Поведінковий індикатор</b>  | <b>Освітній результат</b> |
|------------------|---------------------------------------------------|------------------------------|--------------------------------|---------------------------|
| Аналітичний      | Встановлення зв'язків між елементами інформації   | Системне розуміння матеріалу | Використання логічних операцій | Поглиблення знань         |
| Оціночний        | Визначення достовірності та значущості інформації | Обґрунтованість суджень      | Критичне ставлення до джерел   | Якість висновків          |
| Рефлексивний     | Усвідомлення мисленнєвих дій                      | Самоконтроль                 | Аналіз рішень                  | Стійкість результатів     |
| Метакогнітивний  | Планування і регуляція мислення                   | Організація діяльності       | Самостійність                  | Ефективність навчання     |
| Комунікативний   | Аргументація та взаємодія                         | Доказове мислення            | Участь у дискусіях             | Розвиток мислення         |

Джерело: сформовано автором на основі [18; 22; 27; 31].

Аналіз даних таблиці 1.2 свідчить, що структура критичного мислення підлітків характеризується взаємозв'язком компонентів, причому кожен із них виконує окрему функцію у процесі пізнання. Аналітичний компонент забезпечує розуміння інформації, тоді як оціночний визначає рівень її обґрунтованості. Рефлексивний і метакогнітивний компоненти забезпечують контроль і регуляцію мислення, що підвищує ефективність діяльності [35, с. 121]. Комунікативний компонент визначає здатність до аргументації і взаємодії. Взаємодія всіх компонентів формує цілісну систему мислення. Сукупність характеристик визначає рівень розвитку критичного мислення підлітків. Проведений теоретичний аналіз дозволяє дійти висновку, що критичне мислення є ключовою умовою ефективної навчальної діяльності, оскільки воно забезпечує здатність до самостійного осмислення інформації, прийняття обґрунтованих рішень і відповідального ставлення до результатів власної діяльності.

### **Висновки до розділу 1**

Критичне мислення розглядається як інтегративне утворення, у якому поєднуються аналітичні, оцінні, рефлексивні та метакогнітивні складові, що забезпечують цілісність пізнавальної діяльності та визначають здатність до усвідомленого опрацювання інформації. У процесі навчання розвиток цих компонентів відбувається у взаємозв'язку, причому кожен із них виконує окрему функцію і водночас впливає на загальний рівень мислення. Формування здатності до аналізу та оцінювання інформації сприяє підвищенню обґрунтованості суджень і забезпечує логічну послідовність міркувань. Рефлексивні та метакогнітивні процеси забезпечують контроль за мисленнєвою діяльністю, що дозволяє коригувати її відповідно до поставлених завдань. Поєднання зазначених характеристик визначає здатність до самостійного прийняття рішень і відповідального ставлення до їх наслідків.

## **РОЗДІЛ 2 ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ**

### **2.1. Сутність, класифікація та дидактичні можливості інтерактивних методів навчання**

У педагогічній науці інтерактивні методи навчання розглядаються як система організації освітньої взаємодії, у процесі якої забезпечується активне залучення учнів до пізнавальної діяльності та формуються умови для розвитку самостійного мислення. Сучасною освітньою парадигмою поширення інтерактивних підходів пов'язується зі зміною характеру навчального процесу, оскільки пріоритетного значення набуває не передавання готової інформації, а формування здатності до її аналізу та оцінювання [36, с. 91]. У наукових дослідженнях інтерактивне навчання визначається як форма співпраці, за якої пізнавальна діяльність реалізується через взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Дидактичними принципами інтерактивного навчання передбачається активізація пізнавального інтересу, що забезпечує підвищення рівня навчальної мотивації учнів. У процесі колективної діяльності формуються навички аргументації та критичного оцінювання інформації, що впливає на якість мисленнєвих операцій. Значення інтерактивних методів для сучасної освіти визначається їх здатністю поєднувати пізнавальну активність із розвитком самостійного мислення.

У наукових працях А. Фурмана і А. Гірняка значна увага приділяється проблемі психорозвивальної взаємодії, у процесі якої забезпечується розвиток активної пізнавальної діяльності та формування критичного мислення [52, с. 13]. Методологічними положеннями дослідників обґрунтовується необхідність суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі. У концепції авторів важливе місце займає розвиток рефлексії, яка сприяє усвідомленню власних мисленнєвих дій і підвищує рівень саморегуляції діяльності. Психологічними

механізмами розвитку мислення визначаються співпраця, комунікація та спільне розв'язання проблемних завдань. У працях цих авторів інтерактивне навчання розглядається як умова розвитку інтелектуальної активності та критичного оцінювання інформації. Теоретичне значення досліджень авторів полягає у розкритті взаємозв'язку між педагогічною взаємодією та розвитком критичного мислення.

У дослідженнях Т. Надвиничної інтерактивні методи навчання пов'язуються з розвитком рефлексивної діяльності та підвищенням ефективності пізнавального процесу [26, с. 149]. Науковими положеннями авторки обґрунтовується значення активної взаємодії між учасниками навчання, що сприяє розвитку здатності до аналізу та оцінювання інформації. У працях дослідниці увага зосереджується на використанні інтерактивних форм роботи як засобу формування критичного мислення та розвитку комунікативних умінь. Психолого-педагогічними умовами ефективності інтерактивного навчання визначаються залучення учнів до колективного обговорення та створення ситуацій проблемного характеру. У наукових підходах Т. Надвиничної наголошується на розвитку здатності до самостійного прийняття рішень, що забезпечує підвищення рівня усвідомленості пізнавальної діяльності. Значення праць дослідниці полягає у розкритті можливостей інтерактивного навчання для розвитку критичного мислення особистості.

У педагогічних працях Ю. Деркаченко, Ю. Яковенко та А. Ємельянової метод проєктів розглядається як один із найбільш ефективних засобів розвитку критичного мислення у процесі навчання [15, с. 158]. Науковими підходами авторів підкреслюється значення самостійної діяльності учнів, у межах якої забезпечується формування навичок аналізу, узагальнення та інтерпретації інформації. У дослідженнях учених проєктна діяльність визначається як форма організації навчання, що сприяє розвитку інтелектуальної автономії та відповідальності за результати діяльності. Дидактичними можливостями методу проєктів забезпечується розвиток

умінь аргументувати власну позицію і здійснювати критичне оцінювання інформації. У працях авторів наголошується на значенні співпраці та колективного обговорення у процесі виконання проєктних завдань. Практичне значення досліджень полягає у визначенні педагогічних умов ефективного використання проєктних технологій для розвитку критичного мислення.

З метою систематизації дидактичних можливостей інтерактивних методів навчання доцільно узагальнити їх основні характеристики у таблиці 2.1.

*Таблиця 2.1*

**Дидактичні можливості інтерактивних методів навчання у  
розвитку критичного мислення**

| <b>Інтерактивний метод</b> | <b>Характеристика організації діяльності</b>                                                                                  | <b>Компоненти критичного мислення, що розвиваються</b>                             | <b>Освітній результат</b>                                                        |
|----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| Дискусійні методи          | Передбачають колективне обговорення проблемних питань, аргументоване відстоювання позиції та аналіз альтернативних точок зору | Аналітичне мислення, аргументація, оцінювання інформації, рефлексія                | Формування здатності до критичного аналізу та обґрунтованого висловлення суджень |
| Проектні методи            | Ґрунтуються на самостійному пошуку, систематизації та інтерпретації інформації у процесі виконання навчальних проєктів        | Самостійність мислення, планування діяльності, аналіз інформації, прийняття рішень | Розвиток інтелектуальної автономії та навичок проблемного мислення               |
| Ігрові методи              | Передбачають моделювання навчальних ситуацій, у яких учні взаємодіють відповідно до визначених ролей                          | Гнучкість мислення, здатність до оцінювання ситуацій, комунікативні уміння         | Формування навичок співпраці та здатності до швидкого аналізу ситуацій           |
| Тренінгові методи          | Спрямовуються на активну взаємодію учасників навчання через виконання практичних і рефлексивних завдань                       | Рефлексія, самоконтроль, оцінювання власних дій, комунікативна компетентність      | Підвищення рівня усвідомленості мисленнєвої діяльності                           |
| Метод кейсів               | Передбачає аналіз конкретних проблемних ситуацій і пошук обґрунтованих шляхів їх розв'язання                                  | Критичний аналіз, логічне мислення, аргументація, оцінювання інформації            | Формування здатності до прийняття обґрунтованих рішень                           |

Джерело: сформовано автором на основі [15, с. 159; 26, с. 151; 42, с. 228].

У процесі організації інтерактивного навчання значна увага приділяється формуванню навчальних ситуацій, у яких учні залучаються до активного аналізу інформації та спільного пошуку рішень. Педагогічними технологіями інтерактивного навчання передбачається використання різних форм діяльності, що забезпечують розвиток критичного мислення та пізнавальної самостійності [15, с. 160]. У сучасній освітній практиці найбільш поширеними формами інтерактивного навчання виступають:

- дискусійні методи, що забезпечують розвиток аргументації та критичного аналізу інформації;
- проєктні технології, які сприяють формуванню навичок самостійного пошуку та систематизації інформації;
- рольові та ділові ігри, що забезпечують моделювання проблемних ситуацій і розвиток гнучкості мислення;
- тренінгові форми роботи, які сприяють розвитку рефлексії та навичок самоконтролю;
- метод кейсів, що забезпечує формування здатності до прийняття обґрунтованих рішень у проблемних ситуаціях.

У навчальному середовищі використання інтерактивних методів сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання, оскільки активна участь у пізнавальній діяльності підвищує рівень зацікавленості учнів у процесі здобуття знань. Комунікативною взаємодією забезпечується розвиток умінь співпрацювати та брати участь у колективному обговоренні проблемних ситуацій [42, с. 229]. У процесі виконання спільних завдань учні набувають досвіду аргументованого висловлення власної позиції, що сприяє розвитку культури мислення. Діяльнісним характером інтерактивного навчання стимулюється розвиток здатності до аналізу та оцінювання інформації. У навчальній діяльності формуються навички відповідального ставлення до результатів спільної роботи, що впливає на рівень пізнавальної активності. Освітнє значення інтерактивних методів визначається їх впливом на розвиток критичного мислення та навчальної мотивації.

З метою узагальнення впливу інтерактивних методів навчання на розвиток компонентів критичного мислення доцільно систематизувати їх основні функції у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Вплив інтерактивних методів навчання на розвиток компонентів  
критичного мислення**

| <b>Компонент критичного мислення</b> | <b>Інтерактивні методи, що забезпечують розвиток</b> | <b>Особливості педагогічного впливу</b>                                                                  | <b>Результат розвитку</b>                                          |
|--------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| Аналітичний                          | Дискусії, кейс-методи, проблемне навчання            | Передбачають аналіз інформації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і пошук аргументованих рішень | Формування здатності до логічного аналізу та оцінювання інформації |
| Оціночний                            | Дебати, рольові ігри, групове обговорення            | Спрямовуються на порівняння різних позицій і визначення достовірності інформації                         | Розвиток умінь критично оцінювати судження та аргументи            |
| Рефлексивний                         | Тренінгові вправи, рефлексивні обговорення           | Забезпечують усвідомлення власних мисленнєвих дій і самоконтроль діяльності                              | Формування здатності до самоаналізу та корекції мислення           |
| Комунікативний                       | Групові проєкти, кооперативне навчання               | Передбачають взаємодію, аргументацію та спільне розв'язання проблемних завдань                           | Розвиток навичок співпраці та аргументованого спілкування          |
| Творчий                              | Ділові ігри, мозковий штурм, творчі проєкти          | Стимулюють генерування нових ідей і пошук альтернативних рішень                                          | Формування гнучкості та оригінальності мислення                    |

Джерело: сформовано автором на основі [10; 26; 36].

У дидактичній системі інтерактивного навчання різні методи виконують взаємодоповнювальні функції, причому їх поєднання забезпечує комплексний розвиток критичного мислення. Дискусійними формами роботи стимулюється розвиток аналітичного та оціночного компонентів, що сприяє підвищенню рівня логічності мислення. Проєктними технологіями забезпечується розвиток самостійності та навичок систематизації інформації, що впливає на формування інтелектуальної автономії [15, с. 161]. Тренінговими формами роботи створюються умови для розвитку рефлексії та

навичок самоконтролю, що підвищує рівень усвідомленості мисленнєвої діяльності. Комунікативною взаємодією забезпечується формування навичок аргументації та співпраці, що сприяє розвитку культури мислення. Комплексний вплив інтерактивних методів забезпечує формування цілісної системи критичного мислення.

У педагогічній практиці застосування інтерактивних методів навчання забезпечує розвиток різних компонентів критичного мислення, причому кожна форма роботи виконує окремі функції у процесі формування пізнавальної активності. Дискусійними методами стимулюється розвиток умінь аргументувати власну позицію та здійснювати критичний аналіз інформації [26, с. 151]. У сучасному освітньому процесі найбільшу ефективність у розвитку критичного мислення демонструють:

- дискусійні методи, що сприяють розвитку логічного аналізу та аргументації;
- проєктні технології, які забезпечують формування навичок самостійного пошуку та систематизації інформації;
- тренінгові форми роботи, що стимулюють розвиток рефлексії та самоконтролю;
- метод кейсів, який забезпечує формування здатності до прийняття обґрунтованих рішень;
- рольові та ділові ігри, що сприяють розвитку гнучкості мислення та комунікативних умінь.

Комплексним використанням інтерактивних методів забезпечується розвиток аналітичних, оцінних, комунікативних і рефлексивних компонентів критичного мислення.

Дидактичними можливостями інтерактивного навчання забезпечується не лише розвиток критичного мислення, але й формування здатності до самостійної організації пізнавальної діяльності, що впливає на рівень усвідомленості навчального процесу. Психолого-педагогічними підходами підкреслюється, що активне залучення учнів до аналізу проблемних ситуацій

сприяє розвитку аналітичних і оцінних умінь, необхідних для критичного осмислення інформації [15, с. 160]. У процесі інтерактивної взаємодії формуються навички аргументованого висловлення власної позиції, що забезпечує розвиток логічності та послідовності суджень. Комунікативними формами роботи стимулюється розвиток здатності враховувати альтернативні точки зору, що підвищує рівень об'єктивності оцінювання інформації. У навчальному середовищі створюються умови для розвитку рефлексії та самоконтролю, що впливає на рівень усвідомленості мисленнєвих процесів. Освітня ефективність інтерактивного навчання проявляється через його вплив на формування активної та самостійної пізнавальної діяльності.

## **2.2. Аналіз ефективності застосування інтерактивних методів навчання в розвитку критичного мислення особистості.**

Сучасною освітньою практикою інтерактивні методи навчання розглядаються як засіб підвищення якості навчальної діяльності, оскільки їх використання забезпечує активізацію пізнавальної взаємодії та формування навичок самостійного аналізу інформації. Психолого-педагогічними підходами підкреслюється, що ефективність інтерактивного навчання визначається рівнем залучення учнів до процесу спільного розв'язання проблемних ситуацій [15, с. 163]. У процесі навчальної взаємодії забезпечується розвиток здатності до аргументованого оцінювання інформації, що впливає на рівень сформованості критичного мислення. Комунікативними формами діяльності стимулюється розвиток навичок співпраці та врахування альтернативних точок зору. У навчальному середовищі створюються умови для розвитку рефлексії та інтелектуальної автономії, що підвищує рівень усвідомленості пізнавальної діяльності. Освітній потенціал інтерактивних методів проявляється через їх вплив на розвиток критичного мислення та самостійності учнів.

З метою узагальнення результативності інтерактивних методів навчання у розвитку критичного мислення доцільно систематизувати їх вплив на окремі пізнавальні вміння у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Результативність інтерактивних методів навчання у розвитку  
компонентів критичного мислення**

| <b>Інтерактивний метод</b> | <b>Пізнавальні вміння, що формуються</b>                                         | <b>Компоненти критичного мислення</b> | <b>Прояв результативності</b>                                                                        |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Дискусія                   | Аналіз аргументів, логічне обґрунтування позиції, оцінювання суджень             | Аналітичний, оціночний                | Підвищення здатності до критичного аналізу інформації та аргументованого висловлення власної позиції |
| Метод кейсів               | Аналіз проблемної ситуації, пошук альтернативних рішень, прогнозування наслідків | Аналітичний, рефлексивний             | Формування здатності до прийняття обґрунтованих рішень                                               |
| Проектна діяльність        | Самостійний пошук, систематизація та інтерпретація інформації                    | Аналітичний, творчий                  | Розвиток інтелектуальної автономії та самостійності мислення                                         |
| Тренінгові методи          | Самоконтроль, самоаналіз, оцінювання результатів діяльності                      | Рефлексивний                          | Підвищення рівня усвідомленості мисленнєвої діяльності                                               |
| Рольові та ділові ігри     | Аналіз ситуацій, моделювання поведінки, комунікативна взаємодія                  | Комунікативний, оціночний             | Формування навичок співпраці та критичного оцінювання ситуацій                                       |

Джерело: сформовано автором на основі [10; 26; 36].

Психолого-педагогічними особливостями інтерактивного навчання визначається його спрямованість на формування здатності до аналізу, оцінювання та інтерпретації інформації, що забезпечує розвиток критичного мислення та усвідомленої пізнавальної діяльності. Сучасними підходами до організації освітнього процесу підкреслюється необхідність використання методів навчання, що стимулюють активну взаємодію та залучення учнів до колективного розв'язання навчальних проблем [42, с. 228]. У процесі інтерактивної діяльності забезпечується розвиток навичок аргументації, логічного мислення та критичного оцінювання інформації. Комунікативними

формами роботи створюються умови для розвитку навичок співпраці та формування культури мислення. У навчальному середовищі забезпечується розвиток рефлексії та самоконтролю, що впливає на рівень усвідомленості мисленнєвих процесів. Практична значущість інтерактивного навчання проявляється через його вплив на формування активної, самостійної та критично мислячої особистості.

Результативність інтерактивного навчання проявляється через формування комплексу пізнавальних і комунікативних умінь, необхідних для розвитку критичного мислення та усвідомленої навчальної діяльності. Психолого-педагогічними підходами визначаються основні результати впливу інтерактивних методів на пізнавальну діяльність учнів [15, с. 164]. До найбільш значущих результатів належать:

- розвиток здатності до аналізу та критичного оцінювання інформації;
- формування навичок аргументованого висловлення власної позиції;
- підвищення рівня пізнавальної активності та навчальної мотивації;
- розвиток рефлексії та навичок самоконтролю;
- формування здатності до співпраці та врахування альтернативних точок зору.

Комплексним використанням інтерактивних методів забезпечується формування інтелектуальної автономії та усвідомленого ставлення до навчальної діяльності.

Важливим напрямом аналізу ефективності інтерактивного навчання виступає визначення педагогічних чинників, що впливають на результативність розвитку критичного мислення в освітньому процесі. Психолого-педагогічними дослідженнями виокремлюються основні чинники, які забезпечують ефективність інтерактивного навчання [53, с. 68]. До найбільш значущих чинників належать:

- проблемний характер навчальних завдань;
- систематичне залучення учнів до дискусійної взаємодії;

- використання ситуацій вибору та аналізу альтернативних рішень;
- організація колективної пізнавальної діяльності;
- створення умов для розвитку рефлексії та самоконтролю;
- підтримання позитивної мотивації до навчальної діяльності.

Комплексним поєднанням зазначених чинників забезпечується розвиток аналітичного, оцінного та рефлексивного компонентів критичного мислення.

## **Висновки до розділу 2**

Інтерактивні методи навчання виступають ефективним засобом розвитку критичного мислення особистості, оскільки забезпечують активне залучення учнів до пізнавальної діяльності та створюють умови для самостійного аналізу, оцінювання й інтерпретації інформації. Їх використання змінює характер освітнього процесу, переводячи його з репродуктивного рівня на діяльнісний, у межах якого учні не лише засвоюють знання, але й набувають умінь аргументувати власну позицію, здійснювати логічний аналіз і приймати обґрунтовані рішення. Інтерактивне навчання ґрунтується на принципах співпраці, діалогічності та взаємодії, що забезпечує розвиток комунікативних і рефлексивних умінь.

У процесі аналізу сутності та класифікації інтерактивних методів навчання встановлено, що їх дидактичний потенціал реалізується через поєднання дискусійних, проєктних, ігрових і тренінгових форм роботи, кожна з яких спрямована на розвиток окремих аспектів критичного мислення. Отримані результати підтверджують доцільність системного впровадження інтерактивних методів у навчальний процес як важливого чинника розвитку критичного мислення особистості.

### **РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ**

#### **3.1. Організація, методика та аналіз результатів емпіричного дослідження розвитку критичного мислення особистості**

У дослідженні взяли участь 50 підлітків віком 13–15 років, які навчаються у 7–8 класах Миколаївського ліцею «Відродження». До складу вибірки увійшли 25 учнів експериментальної групи та 25 учнів контрольної групи, що забезпечило можливість проведення порівняльного аналізу особливостей розвитку критичного мислення підлітків в умовах використання інтерактивних методів навчання. Формування вибірки здійснювалося з урахуванням принципів добровільності та поінформованої згоди учасників дослідження. Організацією емпіричного дослідження передбачалося визначення особливостей аналітичного, оцінного та рефлексивного компонентів критичного мислення учнів підліткового віку. У процесі дослідження враховувалися вікові особливості учасників, оскільки саме у підлітковому віці активно формується здатність до логічного аналізу інформації, аргументованого оцінювання суджень і самостійного прийняття рішень. Психодіагностичним інструментарієм дослідження передбачалося використання прогресивних матриць Равена, тесту творчого мислення П. Торренса та тесту критичного мислення Ватсона-Глейзера, що забезпечило можливість комплексного дослідження особливостей розвитку критичного мислення підлітків.

За допомогою прогресивних матриць Равена здійснювалося оцінювання рівня розвитку логічного та аналітичного мислення підлітків, оскільки виконання завдань методики потребує встановлення закономірностей, аналізу структурних зв'язків і добору правильного варіанта відповіді. У процесі виконання матричних завдань учні здійснюють порівняння елементів, виявляють логічні залежності та формують висновки

на основі неповної інформації, що безпосередньо пов'язано з розвитком критичного мислення.

Використанням тесту творчого мислення П. Торренса забезпечувалося визначення рівня розвитку творчих характеристик мислення, пов'язаних із гнучкістю, оригінальністю та здатністю продукувати альтернативні способи розв'язання проблемних ситуацій. У структурі критичного мислення творчий компонент має важливе значення, оскільки критичне оцінювання інформації передбачає не лише аналіз готових суджень, але й пошук нових підходів до інтерпретації проблеми. У процесі виконання завдань тесту підлітки демонструють здатність виходити за межі стандартних способів мислення та формувати нестандартні варіанти відповідей.

За допомогою тесту критичного мислення Ватсона-Глейзера здійснювалося визначення здатності підлітків аналізувати твердження, оцінювати силу аргументів, встановлювати логічні зв'язки та робити обґрунтовані висновки. У структурі емпіричного дослідження зазначена методика виступала основним інструментом оцінювання рівня розвитку критичного мислення, оскільки її завдання безпосередньо спрямовані на перевірку аналітичного, оцінного та рефлексивного компонентів мисленнєвої діяльності. У процесі виконання тестових завдань учні аналізували інформацію, визначали достовірність суджень і виявляли логічні помилки, що дозволило оцінити рівень сформованості навичок критичного аналізу.

Організацією емпіричного дослідження передбачалося проведення діагностичних процедур у цифровому форматі за допомогою сервісу GoogleForms. Електронний формат проведення дослідження забезпечив стандартизацію процедури тестування та створив однакові умови проходження діагностичних методик для всіх учасників дослідження.

Обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою методів кількісного та якісного аналізу, що дозволило визначити рівні розвитку критичного мислення підлітків за окремими показниками. Кількісним аналізом забезпечувалося визначення особливостей розвитку аналітичного,

оцінного та рефлексивного компонентів критичного мислення учнів експериментальної та контрольної груп. Якісним аналізом здійснювалося поглиблене вивчення індивідуальних особливостей мисленнєвої діяльності підлітків, пов'язаних із здатністю до аргументації, аналізу інформації та оцінювання суджень. У процесі опрацювання результатів враховувалися особливості виконання завдань, рівень самостійності мислення та здатність учнів до логічного обґрунтування висновків. Аналітичними процедурами забезпечувалося порівняння показників експериментальної та контрольної груп, що дозволило визначити особливості розвитку критичного мислення в умовах використання інтерактивних методів навчання. Практична значущість кількісного та якісного аналізу проявилася через можливість комплексного оцінювання особливостей розвитку критичного мислення підлітків.

Констатувальний етап емпіричного дослідження був спрямований на визначення початкового рівня розвитку критичного мислення підлітків експериментальної та контрольної груп до впровадження інтерактивних методів навчання. Проведення первинної діагностики дозволило встановити особливості розвитку аналітичного, творчого та оцінного компонентів мислення учнів підліткового віку. У процесі дослідження здійснювалося порівняння показників експериментальної та контрольної груп з метою визначення їх вихідного рівня перед проведенням формуального етапу дослідження. Результати констатувального експерименту дозволили виявити рівень сформованості логічного аналізу, здатності до творчого переосмислення інформації та навичок критичного оцінювання суджень у підлітків. Діагностичними процедурами забезпечувалося комплексне оцінювання особливостей мисленнєвої діяльності учасників дослідження. Отримані результати стали основою для подальшого аналізу ефективності використання інтерактивних методів навчання у розвитку критичного мислення підлітків.

Результати діагностики рівня розвитку логічного та аналітичного мислення підлітків за допомогою прогресивних матриць Равена подано у таблиці 3.1.

*Таблиця 3.1*

**Результати діагностики логічного та аналітичного мислення  
підлітків за методикою прогресивних матриць Равена**

| Параметри                                                 | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|-----------------------------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                                           | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень логічного аналізу                          | 5                      | 20,0 | 6                | 24,0 |
| Середній рівень логічного аналізу                         | 14                     | 56,0 | 13               | 52,0 |
| Низький рівень логічного аналізу                          | 6                      | 24,0 | 6                | 24,0 |
| Високий рівень здатності до встановлення закономірностей  | 4                      | 16,0 | 5                | 20,0 |
| Середній рівень здатності до встановлення закономірностей | 15                     | 60,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень здатності до встановлення закономірностей  | 6                      | 24,0 | 6                | 24,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати діагностики за методикою прогресивних матриць Равена свідчать про переважання середнього рівня розвитку логічного та аналітичного мислення в учнів обох груп. У експериментальній групі середній рівень логічного аналізу виявлено у 14 учнів, що становить 56,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник зафіксовано у 13 учнів, або 52,0 %. Високий рівень логічного аналізу продемонстрували 20,0 % учнів експериментальної групи та 24,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про відносно невелику кількість підлітків із сформованими навичками аналітичного опрацювання інформації. Низький рівень логічного аналізу виявлено у 24,0 % учнів кожної групи, що вказує на труднощі у встановленні логічних зв'язків та систематизації інформації. Отримані результати свідчать про недостатній рівень сформованості аналітичного компонента критичного мислення у значної частини підлітків. Показниками методики

підтверджується необхідність цілеспрямованого розвитку навичок логічного аналізу та інтерпретації інформації в освітньому процесі.

Аналіз показників здатності до встановлення закономірностей також засвідчив переважання середнього рівня розвитку відповідних умінь в обох групах дослідження. У експериментальній групі середній рівень розвитку цієї характеристики продемонстрували 15 учнів, або 60,0 %, тоді як у контрольній групі аналогічний показник виявлено у 14 учнів, що становить 56,0 %. Високий рівень здатності до встановлення закономірностей зафіксовано у 16,0 % учнів експериментальної групи та 20,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про недостатню сформованість навичок системного аналізу інформації у більшості підлітків. Низький рівень розвитку цієї характеристики виявлено у 24,0 % учнів обох груп, що вказує на труднощі під час аналізу складних логічних структур. Отримані результати підтверджують необхідність використання інтерактивних методів навчання для розвитку аналітичних умінь та логічного мислення підлітків. Загальна структура результатів свідчить про приблизно однаковий вихідний рівень розвитку логічного мислення в експериментальній та контрольній групах.

Результати діагностики творчого компонента критичного мислення за допомогою тесту творчого мислення П. Торренса подано у таблиці 3.2.

Результати тесту творчого мислення П. Торренса свідчать про переважання середнього рівня розвитку творчого компонента критичного мислення в учнів обох груп. У експериментальній групі середній рівень гнучкості мислення продемонстрували 15 учнів, що становить 60,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник зафіксовано у 14 учнів, або 56,0 %.

**Результати діагностики творчого компонента критичного  
мислення підлітків за тестом П. Торренса**

| Параметри                               | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|-----------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                         | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень гнучкості мислення       | 4                      | 16,0 | 5                | 20,0 |
| Середній рівень гнучкості мислення      | 15                     | 60,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень гнучкості мислення       | 6                      | 24,0 | 6                | 24,0 |
| Високий рівень оригінальності мислення  | 3                      | 12,0 | 4                | 16,0 |
| Середній рівень оригінальності мислення | 16                     | 64,0 | 15               | 60,0 |
| Низький рівень оригінальності мислення  | 6                      | 24,0 | 6                | 24,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів емпіричного дослідження.

Високий рівень гнучкості мислення виявлено лише у 16,0 % учнів експериментальної групи та 20,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про недостатню здатність більшості підлітків до пошуку альтернативних способів розв'язання проблемних ситуацій. Низький рівень розвитку цієї характеристики встановлено у 24,0 % учнів кожної групи, що вказує на труднощі у творчому переосмисленні інформації. Отримані результати засвідчують необхідність розвитку творчо-пошукового компонента критичного мислення в освітньому процесі. Загальна структура показників свідчить про приблизно однаковий рівень розвитку гнучкості мислення в експериментальній та контрольній групах.

Аналіз показників оригінальності мислення підтвердив переважання середнього рівня розвитку відповідної характеристики у більшості підлітків. У експериментальній групі середній рівень оригінальності мислення виявлено у 16 учнів, або 64,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник зафіксовано у 15 учнів, що становить 60,0 %. Високий рівень оригінальності мислення продемонстрували лише 12,0 % учнів експериментальної групи та 16,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про недостатній рівень сформованості здатності до нестандартного мислення. Низький рівень цієї характеристики встановлено у 24,0 % учнів обох груп,

що вказує на труднощі у продукуванні нових ідей та творчому переосмисленні інформації. Отримані результати підтверджують необхідність створення умов для розвитку творчої складової критичного мислення підлітків. Порівняння результатів експериментальної та контрольної груп засвідчує відсутність суттєвих відмінностей між показниками на констатувальному етапі дослідження.

Результати діагностики рівня розвитку критичного мислення підлітків за тестом Ватсона-Глейзера подано у таблиці 3.3.

*Таблиця 3.3*

**Результати діагностики критичного мислення підлітків за тестом  
Ватсона-Глейзера**

| Параметри                          | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                    | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень аналізу аргументів  | 4                      | 16,0 | 5                | 20,0 |
| Середній рівень аналізу аргументів | 14                     | 56,0 | 13               | 52,0 |
| Низький рівень аналізу аргументів  | 7                      | 28,0 | 7                | 28,0 |
| Високий рівень оцінювання суджень  | 3                      | 12,0 | 4                | 16,0 |
| Середній рівень оцінювання суджень | 15                     | 60,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень оцінювання суджень  | 7                      | 28,0 | 7                | 28,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів емпіричного дослідження.

Результати тесту Ватсона-Глейзера свідчать про переважання середнього рівня розвитку критичного мислення у більшості підлітків експериментальної та контрольної груп. У експериментальній групі середній рівень розвитку навичок аналізу аргументів виявлено у 14 учнів, що становить 56,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник зафіксовано у 13 учнів, або 52,0 %. Високий рівень розвитку навичок аналізу аргументів продемонстрували лише 16,0 % учнів експериментальної групи та 20,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про недостатню сформованість здатності до критичного аналізу інформації у більшості підлітків. Низький рівень цієї характеристики встановлено у 28,0 % учнів обох груп, що вказує на труднощі у логічному обґрунтуванні суджень та аналізі аргументації.

Отримані результати засвідчують необхідність цілеспрямованого розвитку навичок критичного аналізу в освітньому процесі. Показники експериментальної та контрольної груп свідчать про приблизно однаковий вихідний рівень розвитку аналітичного компонента критичного мислення.

Аналіз показників оцінювання суджень також підтвердив переважання середнього рівня розвитку критичного мислення у більшості підлітків. У експериментальній групі середній рівень розвитку здатності до оцінювання суджень виявлено у 15 учнів, або 60,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник зафіксовано у 14 учнів, що становить 56,0 %. Високий рівень розвитку здатності до критичного оцінювання інформації продемонстрували лише 12,0 % учнів експериментальної групи та 16,0 % учнів контрольної групи, що свідчить про недостатню сформованість навичок аргументованого оцінювання суджень. Низький рівень розвитку цієї характеристики встановлено у 28,0 % учнів обох груп, що вказує на труднощі у визначенні достовірності інформації та логічному обґрунтуванні висновків. Отримані результати підтверджують необхідність розвитку оцінного та рефлексивного компонентів критичного мислення підлітків. Загальна структура результатів свідчить про відсутність суттєвих відмінностей між експериментальною та контрольної групами на констатувальному етапі дослідження.

Формувальний етап дослідження передбачав реалізацію програми використання інтерактивних методів навчання для розвитку критичного мислення підлітків, яка була впроваджена в експериментальній групі учнів 7–8 класів Миколаївського ліцею «Відродження». Організацією формувальної роботи забезпечувалося цілеспрямоване формування аналітичного, оцінного та рефлексивного компонентів критичного мислення шляхом систематичного використання інтерактивних форм навчальної взаємодії. Метою програми виступав розвиток критичного мислення підлітків через формування навичок аналізу інформації, оцінювання аргументів, логічного обґрунтування висновків і прийняття самостійних рішень у процесі інтерактивної

навчальної взаємодії. Змістом програми передбачалося формування здатності до критичного оцінювання суджень, аналізу проблемних ситуацій та рефлексивного осмислення власної мисленнєвої діяльності.

Структурою програми передбачалося проведення 16 занять тривалістю 45 хвилин кожне протягом восьми тижнів формувального етапу дослідження. Організацією занять забезпечувалося поєднання групових, парних та індивідуальних форм роботи, що дозволяло активізувати пізнавальну діяльність учнів і стимулювати розвиток навичок співпраці. Після реалізації програми використання інтерактивних методів навчання було проведено повторну діагностику рівня розвитку критичного мислення підлітків експериментальної та контрольної груп.

Результати повторної діагностики логічного та аналітичного мислення підлітків за методикою прогресивних матриць Равена подано у таблиці 3.4.

*Таблиця 3.4*

**Результати повторної діагностики логічного та аналітичного мислення підлітків за методикою прогресивних матриць Равена**

| Параметри                                                 | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|-----------------------------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                                           | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень логічного аналізу                          | 11                     | 44,0 | 7                | 28,0 |
| Середній рівень логічного аналізу                         | 12                     | 48,0 | 13               | 52,0 |
| Низький рівень логічного аналізу                          | 2                      | 8,0  | 5                | 20,0 |
| Високий рівень здатності до встановлення закономірностей  | 10                     | 40,0 | 7                | 28,0 |
| Середній рівень здатності до встановлення закономірностей | 13                     | 52,0 | 13               | 52,0 |
| Низький рівень здатності до встановлення закономірностей  | 2                      | 8,0  | 5                | 20,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів дослідження.

Результати повторної діагностики за методикою прогресивних матриць Равена свідчать про суттєве підвищення рівня розвитку логічного та аналітичного мислення в учнів експериментальної групи після реалізації формувальної програми. У експериментальній групі високий рівень

логічного аналізу продемонстрували 11 учнів, що становить 44,0 %, тоді як на констатувальному етапі відповідний показник становив лише 20,0 %. У контрольній групі високий рівень логічного аналізу зафіксовано у 28,0 % учнів, що свідчить про незначні зміни порівняно з початковими результатами. Низький рівень логічного аналізу в експериментальній групі зменшився з 24,0 % до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник після формульовального етапу становив 20,0 %. Отримані результати підтверджують позитивний вплив інтерактивних методів навчання на розвиток аналітичного компонента критичного мислення підлітків. Динаміка показників експериментальної групи свідчить про ефективність використання формульовальної програми у розвитку логічного мислення учнів.

Аналіз показників здатності до встановлення закономірностей також засвідчив позитивну динаміку результатів експериментальної групи після реалізації програми розвитку критичного мислення. У експериментальній групі високий рівень розвитку відповідної характеристики продемонстрували 40,0 % учнів, тоді як на констатувальному етапі цей показник становив 16,0 %. У контрольній групі високий рівень здатності до встановлення закономірностей зафіксовано у 28,0 % учнів, що свідчить про незначне покращення результатів. Низький рівень розвитку цієї характеристики в експериментальній групі зменшився до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник після завершення формульовального етапу становив 20,0 %. Отримані результати підтверджують ефективність інтерактивних методів навчання у розвитку здатності підлітків до аналізу інформації та встановлення логічних зв'язків. Загальна структура показників свідчить про суттєве покращення рівня розвитку логічного мислення саме в експериментальній групі. Результати повторної діагностики творчого компонента критичного мислення за допомогою тесту творчого мислення П. Торренса подано у таблиці 3.5.

**Результати повторної діагностики творчого компонента  
критичного мислення підлітків за тестом П. Торренса**

| Параметри                               | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|-----------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                         | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень гнучкості мислення       | 10                     | 40,0 | 6                | 24,0 |
| Середній рівень гнучкості мислення      | 13                     | 52,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень гнучкості мислення       | 2                      | 8,0  | 5                | 20,0 |
| Високий рівень оригінальності мислення  | 9                      | 36,0 | 5                | 20,0 |
| Середній рівень оригінальності мислення | 14                     | 56,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень оригінальності мислення  | 2                      | 8,0  | 6                | 24,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів дослідження.

Результати тесту творчого мислення П. Торренса свідчать про помітне підвищення рівня розвитку творчого компонента критичного мислення в учнів експериментальної групи після реалізації формувальної програми. У експериментальній групі високий рівень гнучкості мислення продемонстрували 40,0 % учнів, тоді як на констатувальному етапі відповідний показник становив лише 16,0 %. У контрольній групі високий рівень гнучкості мислення зафіксовано у 24,0 % учнів, що свідчить про незначну позитивну динаміку результатів. Низький рівень розвитку цієї характеристики в експериментальній групі зменшився з 24,0 % до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник становив 20,0 %. Отримані результати підтверджують позитивний вплив інтерактивних методів навчання на розвиток гнучкості мислення та здатності до пошуку альтернативних способів розв'язання проблемних ситуацій. Динаміка показників експериментальної групи свідчить про ефективність формувальної програми у розвитку творчого компонента критичного мислення.

Аналіз показників оригінальності мислення також засвідчив позитивні зміни у результатах учнів експериментальної групи після завершення формувального етапу дослідження. У експериментальній групі високий рівень оригінальності мислення продемонстрували 36,0 % учнів, тоді як на

констатувальному етапі відповідний показник становив 12,0 %. У контрольній групі високий рівень розвитку цієї характеристики зафіксовано у 20,0 % учнів, що свідчить про незначне покращення результатів. Низький рівень оригінальності мислення в експериментальній групі зменшився до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник після формувального етапу становив 24,0 %. Отримані результати підтверджують ефективність інтерактивних методів навчання у розвитку творчого переосмислення інформації та здатності до нестандартного мислення. Загальна структура результатів свідчить про суттєве покращення показників творчого компонента критичного мислення саме в експериментальній групі.

Результати повторної діагностики рівня розвитку критичного мислення підлітків за тестом Ватсона-Глейзера подано у таблиці 3.6.

*Таблиця 3.6*

**Результати повторної діагностики критичного мислення підлітків  
за тестом Ватсона-Глейзера**

| Параметри                          | Експериментальна група |      | Контрольна група |      |
|------------------------------------|------------------------|------|------------------|------|
|                                    | Кількість              | %    | Кількість        | %    |
| Високий рівень аналізу аргументів  | 12                     | 48,0 | 7                | 28,0 |
| Середній рівень аналізу аргументів | 11                     | 44,0 | 13               | 52,0 |
| Низький рівень аналізу аргументів  | 2                      | 8,0  | 5                | 20,0 |
| Високий рівень оцінювання суджень  | 11                     | 44,0 | 6                | 24,0 |
| Середній рівень оцінювання суджень | 12                     | 48,0 | 14               | 56,0 |
| Низький рівень оцінювання суджень  | 2                      | 8,0  | 5                | 20,0 |

Джерело: сформовано автором на основі результатів дослідження.

Результати повторної діагностики за тестом Ватсона-Глейзера свідчать про суттєве підвищення рівня розвитку критичного мислення в учнів експериментальної групи після реалізації програми використання інтерактивних методів навчання. У експериментальній групі високий рівень розвитку навичок аналізу аргументів продемонстрували 48,0 % учнів, тоді як на констатувальному етапі відповідний показник становив лише 16,0 %. У контрольній групі високий рівень розвитку цієї характеристики зафіксовано у

28,0 % учнів, що свідчить про незначні зміни результатів. Низький рівень аналізу аргументів в експериментальній групі зменшився з 28,0 % до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник після завершення формульовального етапу становив 20,0 %. Отримані результати підтверджують позитивний вплив інтерактивних методів навчання на розвиток здатності підлітків до критичного аналізу інформації та логічного оцінювання аргументів. Динаміка результатів експериментальної групи свідчить про ефективність формульовальної програми у розвитку аналітичного компонента критичного мислення.

Аналіз показників оцінювання суджень також підтвердив позитивну динаміку розвитку критичного мислення в учнів експериментальної групи після завершення формульовального етапу дослідження. У експериментальній групі високий рівень розвитку здатності до оцінювання суджень продемонстрували 44,0 % учнів, тоді як на констатувальному етапі цей показник становив лише 12,0 %. У контрольній групі високий рівень розвитку відповідної характеристики зафіксовано у 24,0 % учнів, що свідчить про незначне покращення результатів. Низький рівень розвитку здатності до критичного оцінювання суджень в експериментальній групі зменшився до 8,0 %, тоді як у контрольній групі відповідний показник після формульовального етапу становив 20,0 %. Для узагальнення результатів формульовального етапу дослідження доцільно здійснити порівняння показників розвитку критичного мислення підлітків експериментальної та контрольної груп до і після реалізації програми використання інтерактивних методів навчання, що подано у таблиці 3.7.

**Порівняння результатів розвитку критичного мислення підлітків  
до і після формувального експерименту**

| Методика                                     | Група | Високий рівень<br>до експерименту,<br>% | Високий рівень<br>після<br>експерименту, % | Динаміка,<br>% |
|----------------------------------------------|-------|-----------------------------------------|--------------------------------------------|----------------|
| Прогресивні матриці Равена                   | ЕГ    | 20,0                                    | 44,0                                       | +24,0          |
| Прогресивні матриці Равена                   | КГ    | 24,0                                    | 28,0                                       | +4,0           |
| Тест творчого мислення П.<br>Торренса        | ЕГ    | 16,0                                    | 40,0                                       | +24,0          |
| Тест творчого мислення П.<br>Торренса        | КГ    | 20,0                                    | 24,0                                       | +4,0           |
| Тест критичного мислення<br>Ватсона-Глейзера | ЕГ    | 16,0                                    | 48,0                                       | +32,0          |
| Тест критичного мислення<br>Ватсона-Глейзера | КГ    | 20,0                                    | 28,0                                       | +8,0           |

Джерело: сформовано автором на основі результатів дослідження.

Результати узагальненого порівняльного аналізу свідчать про суттєве підвищення рівня розвитку критичного мислення в учнів експериментальної групи після реалізації програми використання інтерактивних методів навчання. Найбільш помітна позитивна динаміка зафіксована за результатами тесту критичного мислення Ватсона-Глейзера, де частка учнів із високим рівнем розвитку критичного мислення в експериментальній групі зросла з 16,0 % до 48,0 %, що становить приріст у 32,0 %. За результатами прогресивних матриць Равена частка учнів із високим рівнем розвитку логічного та аналітичного мислення збільшилася з 20,0 % до 44,0 %, тоді як за тестом творчого мислення П. Торренса відповідний показник зріс з 16,0 % до 40,0 %. У контрольній групі також спостерігалися незначні позитивні зміни показників, однак їх рівень суттєво поступався результатам експериментальної групи. Отримані результати підтверджують ефективність використання інтерактивних методів навчання у розвитку логічного, творчого та оцінного компонентів критичного мислення підлітків.

Результати формувального етапу дослідження дозволяють стверджувати, що використання інтерактивних методів навчання забезпечує

позитивний вплив на розвиток критичного мислення підлітків, оскільки діяльнісний та комунікативний характер навчальної взаємодії сприяє формуванню аналітичних, оцінних і рефлексивних умінь. Реалізація програми розвитку критичного мислення сприяла підвищенню рівня логічного аналізу, здатності до аргументованого оцінювання інформації та творчого переосмислення проблемних ситуацій у підлітків експериментальної групи. Значущість інтерактивних методів навчання проявилася через їх вплив на розвиток пізнавальної активності, самостійності мислення та інтелектуальної автономії учнів.

### **Висновки до розділу 3**

Емпіричне дослідження особливостей розвитку критичного мислення підлітків дозволило встановити переважання середнього рівня сформованості аналітичного, творчого та оцінного компонентів мислення в учнів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі дослідження. Результати формувального етапу дослідження підтверджують ефективність використання інтерактивних методів навчання як засобу розвитку критичного мислення підлітків, оскільки діяльнісний і комунікативний характер навчальної взаємодії забезпечує формування аналітичних, оцінних та рефлексивних умінь. Практична спрямованість формувальної програми сприяла підвищенню рівня пізнавальної активності, самостійності мислення та інтелектуальної автономії учнів експериментальної групи. Значущість інтерактивних методів навчання проявилася через їх вплив на формування здатності до самостійного аналізу інформації та прийняття обґрунтованих рішень у процесі навчальної діяльності. Отримані результати підтверджують доцільність використання інтерактивних методів навчання у процесі розвитку критичного мислення підлітків.

## ВИСНОВКИ

Критичне мислення в сучасних умовах розвитку освіти виступає важливою складовою пізнавальної діяльності особистості, оскільки забезпечує здатність аналізувати інформацію, оцінювати достовірність суджень, встановлювати логічні зв'язки та приймати обґрунтовані рішення. Значущість розвитку критичного мислення зумовлюється необхідністю формування активної, самостійної та інтелектуально автономної особистості, здатної до критичного оцінювання інформації в умовах інформаційного перенасичення сучасного суспільства. Інтерактивні методи навчання виступають ефективним засобом розвитку критичного мислення особистості, оскільки забезпечують активну навчальну взаємодію, стимулюють розвиток комунікативних умінь і сприяють формуванню навичок аргументованого оцінювання інформації.

У роботі було поставлено і виконано наступні завдання:

1. Досліджено критичне мислення як психолого-педагогічний феномен, умови та чинники його розвитку в освітньому процесі. У процесі теоретичного аналізу встановлено, що критичне мислення виступає складним багатокомпонентним утворенням, яке охоплює аналітичний, оцінний та рефлексивний компоненти мисленнєвої діяльності особистості. Значущість розвитку критичного мислення визначається його впливом на здатність особистості до аналізу інформації, логічного обґрунтування суджень і прийняття самостійних рішень. У процесі дослідження встановлено, що ефективність розвитку критичного мислення залежить від характеру навчальної взаємодії, рівня пізнавальної активності учнів та використання діяльнісних методів навчання. Комунікативний характер освітнього процесу сприяє розвитку навичок аргументованого оцінювання інформації та критичного аналізу різних точок зору. Практична значущість розвитку критичного мислення проявляється через формування активної, самостійної та інтелектуально автономної особистості.

2. Проаналізовано сутність, класифікацію та дидактичні можливості інтерактивних методів навчання. У процесі дослідження встановлено, що інтерактивні методи навчання забезпечують активне залучення учнів до пізнавальної діяльності та створюють умови для розвитку аналітичних, оцінних і комунікативних умінь. Використання дискусій, дебатів, рольових ігор, методу кейсів, мозкових штурмів та проєктної діяльності сприяє розвитку навичок логічного аналізу інформації та аргументованого обговорення проблемних ситуацій. Комунікативними формами інтерактивного навчання забезпечується розвиток навичок співпраці та здатності враховувати альтернативні точки зору під час оцінювання інформації. Діяльнісна спрямованість інтерактивних методів позитивно впливає на рівень пізнавальної активності та самостійності мислення учнів. Практична значущість інтерактивного навчання проявляється через його вплив на формування критичного мислення та розвиток інтелектуальної автономії особистості.

3. Оцінено ефективність застосування інтерактивних методів навчання у розвитку критичного мислення особистості. У процесі дослідження встановлено, що систематичне використання інтерактивних методів навчання позитивно впливає на розвиток логічного, творчого та оцінного компонентів критичного мислення підлітків. Комунікативний характер інтерактивної взаємодії сприяє розвитку навичок аргументованого висловлення власної позиції, критичного оцінювання інформації та конструктивного аналізу різних точок зору. Використання проблемних ситуацій, дискусій і проєктної діяльності забезпечує розвиток здатності до самостійного аналізу інформації та прийняття обґрунтованих рішень. Практична спрямованість інтерактивних методів навчання сприяє підвищенню рівня пізнавальної активності та інтелектуальної автономії учнів. Результати дослідження підтверджують ефективність використання інтерактивних методів навчання як засобу розвитку критичного мислення особистості.

4. Організовано та проведено емпіричне дослідження розвитку критичного мислення із використанням психодіагностичних методик. У процесі констатувального етапу дослідження встановлено, що високий рівень логічного аналізу за методикою прогресивних матриць Равена було виявлено у 20,0 % учнів експериментальної групи та у 24,0 % учнів контрольної групи, тоді як високий рівень розвитку навичок аналізу аргументів за тестом Ватсона-Глейзера продемонстрували лише 16,0 % учнів експериментальної групи та 20,0 % учнів контрольної групи. Результатами формувального етапу дослідження встановлено суттєве покращення показників розвитку критичного мислення в учнів експериментальної групи після реалізації програми використання інтерактивних методів навчання. За результатами повторної діагностики високий рівень логічного аналізу в експериментальній групі зріс до 44,0 %, тоді як високий рівень розвитку навичок аналізу аргументів збільшився до 48,0 %. Результатами тесту творчого мислення П. Торренса встановлено підвищення показника високого рівня гнучкості мислення з 16,0 % до 40,0 % в експериментальній групі, що підтверджує позитивний вплив інтерактивних методів навчання на розвиток творчого компонента критичного мислення. Отримані результати підтверджують ефективність реалізованої формувальної програми та доцільність використання інтерактивних методів навчання у процесі розвитку критичного мислення підлітків.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що розвиток критичного мислення підлітків потребує цілеспрямованої організації освітнього процесу із використанням інтерактивних методів навчання, які забезпечують активне залучення учнів до аналізу інформації, аргументованого оцінювання суджень і пошуку обґрунтованих способів розв'язання проблемних ситуацій.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беженар А.А., Янківська Г.А. Розвиток креативності як спосіб формування компетентної особистості в загальній середній та професійній освіті. *Народна освіта*. 2017. № 1(31). URL: [https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=4415](https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4415) (дата звернення 13.05.2026)
2. Беседін Б.Б., Максименко І.О. Педагогічні умови використання дидактичної гри на уроках математики. *Фізико-математична освіта*. 2020. Випуск 3(25). Частина 2. С. 7-9.
3. Беседін Б., Соколова О. Дидактичні ігри, як засіб ефективного засвоєння знань та вмінь учнів на уроках математики 7-9 класів. *Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ*. 2022. № 12. С.82-88.
4. Блудова Ю., Ільїна О. Гейміфікація освітнього процесу в Новій українській школі. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*, 2020. Том 1, № 27, с. 169-173.
5. Бобела О.Є. Ігри на уроках математики в 1 класі, 2023. URL: <https://naurok.com.ua/igri-na-urokah-matematiki-v-1-klasi-352141.html> (дата звернення 10.05.2026)
6. Бондарчук К.Л. Дидактичні ігри на уроках з математики : посібник для вчителя. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/didaktichni-igri-na-urokah-z-matematiki-posibnik-dlya-vchitelya-248773.html> (дата звернення 09.05.2026)
7. Бредіхін В., Гелеверя Є. Креативні педагогічні технології в епоху інноваційної економіки. *Новий Колегіум*. 2018. № 3. С. 74-79.
8. Веремчук А. Сучасний вимір педагогічної освіти: креативний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 28. С. 45–58..

9. Гелеверя Є.М. Креативні педагогічні технології в сучасній освіті.  
URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/102602bd-3498-4b52-9fea-b9bfbd01f70d/content> (дата звернення 11.05.2026)
10. Гірняк А. Н. *Психологія модульно-розвивальної взаємодії : монографія*. Тернопіль : Університетська думка, 2020. 376 с.
11. Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Психодидактичне збагачення концепції модульно-розвивальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. *Психологія і суспільство*. 2025. № 2(92). С. 98-110.
12. Горпинко К., Ткаченко О.М. Погляди В.О. Сухомлинського на гру як засіб розумового виховання молодших школярів. 2019. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protse-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho-2019-rik/seksiia-4/10221-pohliady-v-o-sukhomlynskoho-na-hru-iak-zasib-rozumovoho-vykhovannia-molodshykh-shkoliariv> (дата звернення 12.05.2026)
13. Гриневич Л. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5. С. 88–96.
14. Гринько М. Структура дидактичної гри та її значення. Головна. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/94-vseukrainska-studentska-internet-konferentsiia-dlia-mahistrantiv-problemy-i-perspektyvy-rozvytku-osvity-khkhi-stolittia-11-12-lystopada-2019/357-struktura-didaktichnoji-gri-ta-jiji-znachennya> (дата звернення: 11.05.2026).
15. Деркаченко Ю. В., Яковенко Ю. Л., Ємельянова А. О. Метод проектів як один із ефективних засобів розвитку критичного мислення студентів під час вивчення історичних та правничих дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2020. № 72. С. 155-160

16. Діденко О. Дидактична гра «Професія», 2023. URL: <https://vseosvita.ua/library/dydaktychna-hra-profesii-875297.html> (дата звернення 10.05.26)
17. Дідик Н.М., Руденок А.І., Логвіна О.А. Креативність у професійному становленні: розвиток та підтримка творчих потенціалів майбутніх фахівців. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*, 2024. Випуск 1. С. 38-42.
18. Дорофей С.В. Психологічні особливості розвитку креативних здібностей як елемента професійної підготовки здобувачів ЗВО. *Габітус*. 2024. № 57. С.107-111.
19. Жигайло О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи шляхом використання дидактичних та ділових ігор. *Молодь і ринок*. 2019. № 11 (178). С. 133–138.
20. Іваніга О.В. Інтелектуальна гра як засіб формування знань та умінь студентів під час занять з англійської мови. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 34. С. 67-70.
21. Ісмайїлова Б.І. Використання нестандартних методів навчання школярів під час уроку інформатики. *Соціологія, психологія, педагогіка*. 2018. №1. С. 76-83.
22. Кирилюк А., Надвинична Т. Комплексна ділова гра як основа сучасних освітніх технологій. *Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* [Тернопіль, 20 трав. 2021 р.]. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 120-122.
23. Курліщук І. І. Методика професійного навчання: Основи технології навчання. Креативні технології навчання: навчально-методичний посібник. Старобільськ, 2017. 120 с.
24. Лавріненко О. Дидактична гра як засіб формування загальнонавчальних умінь і навичок здобувачів початкової освіти. 2017. URL:<http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2845> (дата звернення: 13.05.2026).

25. Локазюк З.Д. Розвиток творчих здібностей та креативного мислення учнів шляхом використання новітніх освітніх технологій. URL: [licey17.km.ua/Files/dosvid.doc](http://licey17.km.ua/Files/dosvid.doc) (дата звернення 12.05.2026)

26. Надвинична Т. Л. Використання інтерактивних методів при здійсненні психопрофілактичних заходів фахівцями психологічної служби університету. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2014. №3. С. 147 – 152.

27. Наумович І.І. Дидактичні ігри на уроках математики, 2018. URL: <https://naurok.com.ua/didaktichni-igri-na-urokah-matematiki-23711.html> (дата звернення 14.05.2026)

28. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. URL: <https://www.academia.edu/83698862/> (дата звернення: 14.05.2026).

29. Нова Українська Школа. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.05.2026).

30. Опалько Т.В. Навчально-методичний посібник «Дидактичні ігри на уроках математики в 1 класі». Сарни, 2018. 28 с.

31. Основні типи уроків. Київ. URL: <https://kplt.in.ua/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%D%D1%96-%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%B8-%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2/> (дата звернення 15.05.2026)

32. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 145–150.*

33. Павлюк Р.О. Розвиток креативності майбутнього вчителя початкової школи як необхідного інструментарію для роботи з обдарованими

учнями.

URL:

[https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/880/1/Roman\\_Pavlyuk\\_PDPROD\\_FMLD\\_PI.pdf](https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/880/1/Roman_Pavlyuk_PDPROD_FMLD_PI.pdf)

34. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку : навч.-метод. посіб. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2023. 72 с.

35. Передерій О. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. *Наука і освіта*. 2018. №11-12. С.16-24.

36. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98.

37. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Освітній портал «Генезум». 2020. URL: <https://genezum.org/library/rozvytok-tvorchyh-zdibnostey-uchniv-na-urokakh-integrovanogo-kursu-ya-doslidjuyu-svit> (дата звернення: 14.05.2026).

38. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури: методи і прийоми для формування креативного мислення // Освітній портал «Всеосвіта». 2024. URL: <https://vseosvita.ua/library/ctattia-rozvytok-tvorchykh-zdibnostei-uchniv-na-urokakh-ukrainskoi-movy-ta-literatury-metody-i-priiomy-dlia-formuvannia-kreatyvnoho-myslennia-868268.html> (дата звернення: 14.05.2026).

39. Романова О. Психолого-педагогічні аспекти розвитку креативності майбутнього учителя. Науковий вісник Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2020. № 3. С. 87–98.

40. Сабадуха В. О. Філософія критичного мислення та прийняття рішень: підручник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2023. 680 с.

41. Сало М. Методична розробка «Використання дидактичної гри як форми уроку у шкільному курсі хімії». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/metodichna-rozrobka-vikoristannya-didaktichno-gri-yak-formi-uroku-u-shkilnomu-kursi-himi-63820.html> (дата звернення: 11.05.2026).

42. Сенчило А. Розвиток критичного мислення дошкільників та молодших школярів засобами кінезіологічних вправ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71, том 3. С. 225-230.

43. Сірант Н., Завада В., Червінська Р. Особливості проведення дидактичних ігор на уроках математики у закладі початкової освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 10 (218). С. 112-116.

44. Сопівник Р. Система дидактичних ігор як засіб ефективності навчально-виховного процесу у сучасній процесі початкової освіти. *Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 4. С. 111–114.

45. Сучасний підручник як засіб розвитку творчих здібностей старшокласників в умовах профільного навчання. Проблеми сучасного підручника. 2020. № 9. С. 101–110.

46. Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки. Освітній портал «OpenScienceLab». 2021. URL: <https://opensciencelab.org/education-development-2021> (дата звернення: 14.05.2026).

47. Тарасенко А.М. Дидактичні ігри з математики. 2018. URL: <https://vseosvita.ua/library/didakticni-igri-z-matematiki-65177.html> (дата звернення 13.05.2026)

48. Ткаченко Л. Креативність і творчість: сучасний контент. *Педагогічний альманах*. 2014. № 17. С. 68–75.

49. Толмачова І., Олійник К. Змістова характеристика дидактичної гри як методу навчання. *Молодий вчений*. 2016. № 2 (29). С. 344–347.

50. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.

51. Фурман А.В. Модульно-розвивальний оргпростірметодологування: аргументи розширення. *Психологія і суспільство*. 2017. №1. С. 34-49.

52. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Психорозвивальна взаємодія в освітньому процесі та її концептуальні засади. *Психологічний часопис*. 2020. №6(38). Т. 6. С. 9-18.

53. Фурман О.Є., Гірняк А.Н. Розвивальна взаємодія в освітньому закладі як сфера психологічного впливу. *Актуальні проблеми психології*. Т. I, вип. 55. 2020. С. 66-71.

54. Фурман О.Є., Гірняк А.Н. Сутнісні визначення модульно-розвивальної взаємодії викладача і студентів в освітньому процесі. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3. С. 53-81.

55. Хворостіна Ю.В., Удовиченко О.М., Юрченко А.О. Особливості використання дидактичних ігор на уроках математики. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 19. С. 141-146.

56. Череп Н. Дидактична гра. 2023. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-didaktichna-gra-345144.html> (дата звернення 10.05.2026)

57. Чосік Л. Я., Мандзюк С. Я. Використання дидактичних ігор з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти з математики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ II. Теорія навчання*. 2017. № 351. С. 40–44.

58. Furman O. Hirnyak A. The Essential Definition of Modular-Developmental Interaction of Teacher and Students in the Educational Process. *Psychology & Society*. 2020. № 3. pp. 53-81.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### **Програма використання інтерактивних методів навчання для розвитку критичного мислення підлітків**

**Мета програми:** розвиток критичного мислення підлітків засобами інтерактивних методів навчання через формування навичок аналізу інформації, аргументованого оцінювання суджень, логічного обґрунтування висновків і прийняття самостійних рішень.

**Завдання програми:**

1. Розвинути навички логічного та аналітичного мислення підлітків.
2. Сформувати здатність до критичного оцінювання інформації та аргументів.
3. Розвинути навички аргументованого висловлення власної позиції.
4. Сприяти розвитку рефлексії та навичок самоконтролю мисленнєвої діяльності.
5. Формувати здатність до співпраці та конструктивного обговорення проблемних ситуацій.
6. Підвищити рівень пізнавальної активності та самостійності мислення учнів.

**Тривалість програми:** 8 тижнів.

**Кількість занять:** 16 занять.

**Тривалість одного заняття:** 45 хвилин.

**Форма роботи:** групова, парна, індивідуальна.

**Учасники програми:** учні експериментальної групи віком 13–15 років.

### Тематичний план програми

| №  | Тема заняття                              | Інтерактивні методи               | Мета заняття                                              |
|----|-------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| 1  | Вступ до критичного мислення              | Дискусія, мозковий штурм          | Формування уявлень про критичне мислення та його значення |
| 2  | Аналіз інформації та фактів               | Робота в групах, аналіз ситуацій  | Розвиток навичок аналізу інформації                       |
| 3  | Факт і судження                           | Дискусія, вправи на порівняння    | Формування навичок розмежування фактів і суджень          |
| 4  | Логічні помилки                           | Метод кейсів, аналіз прикладів    | Розвиток навичок виявлення логічних помилок               |
| 5  | Аргументація та контраргументація         | Дебати, рольова гра               | Формування навичок аргументованого висловлення позиції    |
| 6  | Оцінювання достовірності інформації       | Робота з інформаційними джерелами | Розвиток навичок критичного оцінювання інформації         |
| 7  | Аналіз проблемних ситуацій                | Метод кейсів, групове обговорення | Формування навичок аналізу проблем                        |
| 8  | Альтернативні способи розв'язання проблем | Мозковий штурм, метод проєктів    | Розвиток гнучкості мислення                               |
| 9  | Прийняття рішень                          | Ситуативні вправи, дискусія       | Формування навичок обґрунтованого прийняття рішень        |
| 10 | Рефлексія та самооцінювання               | Рефлексивні вправи                | Розвиток навичок самоконтролю                             |
| 11 | Робота з суперечливою інформацією         | Дебати, аналіз текстів            | Формування навичок критичного аналізу                     |
| 12 | Командне розв'язання проблем              | Групова робота                    | Розвиток навичок співпраці                                |
| 13 | Аналіз медіаінформації                    | Робота з медіатекстами            | Розвиток навичок критичного сприйняття інформації         |
| 14 | Захист власної позиції                    | Дебати, презентації               | Формування навичок аргументації                           |
| 15 | Комплексний аналіз проблемної ситуації    | Метод проєктів                    | Узагальнення навичок критичного мислення                  |
| 16 | Підсумкове заняття                        | Рефлексія, обговорення            | Оцінювання результатів програми                           |

Основними методами реалізації програми виступали дискусії, дебати, мозкові штурми, метод кейсів, рольові ігри, групові форми роботи та проєктна діяльність. Використання інтерактивних методів забезпечувало активне залучення учнів до аналізу інформації, аргументованого обговорення проблемних ситуацій і пошуку альтернативних способів розв'язання навчальних завдань.

Очікуваними результатами реалізації програми виступали підвищення рівня розвитку критичного мислення підлітків, формування навичок логічного аналізу та критичного оцінювання інформації, розвиток здатності до аргументованого висловлення власної позиції, підвищення рівня пізнавальної активності та формування інтелектуальної автономії особистості.